

A Dél-Tiszántúl új taxonjai, különös tekintettel a *Poaceae* család tagjaira

Penksza Károly

Abstract

New taxa of Körös-Maros National Park (Hungary) and Transylvania (Romania). This paper presents new taxonomical and floristical data from the area of Körös-Maros National Park (SE-Hungary) and Transylvania (W-Romania): *Poa humilis* and *Festuca javorkae* as new species of Körös-Maros region, *Bromus racemosus* found near Gyula town as a rediscovered plant in Hungary and *Poa humilis* and *Festuca javorkae* as new members of Romanian flora are reported. The first occurrences of *Polygonum arenastrum* and *xFestulolium loliaceum* in Hungary are also presented.

Keywords: *Poa humilis*, *Festuca javorkae*, *Bromus racemosus*, *Polygonum arenastrum*, *Festulolium x loliaceum*, Körös-Maros National Park, Transylvania

Bevezetés

A Körös-Maros Nemzeti Park illetékességi területén évek óta jelentős feltáró florisztikai és cönológiai munka folyik, melynek során az egyes területek részletes fajlistája mellett számos új és értékes adattal bővült a terület flórájának ismerete. Jelen dolgozatban azon új, elsősorban a *Poaceae* családba tartozó és az 1999-es évben talált adatok kerültek felsorolásra, melyek kiemelkedően jelentősek a KMNP területére, ill. a Nemzeti Parkkal geomorfológiai egységet jelentő határon túli területekre is. A felsorolt növények közül hazánkra nézve „újra felfedezett” (Penksza 2000a), Románia (Erdély) flórájára nézve pedig új fajok is szerepelnek.

Anyag és módszer

A fajok nomenklatúrájának tisztázásához az érvényes nemzetközi (Wisskirchen és Haupler 1998, Stace 1999) irodalmakat vettem figyelembe. Az összehasonlításhoz a hazai (TTM Növénytár és a SZIE MKK Növénytani és Növényélettani Tanszék Herbáriumában) és külföldi, a *Festuca javorkae* és *Poa humilis* esetében a pozsonyi, müncheni és a kolozsvári, a *Bromus brachystachys* vizsgálatához a stuttgarti gyűjteményeket vizsgáltam meg.

Eredmények

Bromus racemosus L.

Simon (1992) határozókönyve a fajt nem tartalmazza. Kihagyásában feltehetően nagy szerepet játszott, hogy már a korábbi hazai flóraművek is (Jávorka és Soó 1951, Soó és Kárpáti 1968) is úgy említik a növényt, hogy adatai nem a *Bromus racemosus* fajra, hanem inkább a *Bromus mollis* var. *leptostachys* Pers taxonra vonatkoznak.

Persoon (1805) a *Bromus mollis* diagnózisában írta le faj alatti kategóriaként a *leptostachys* taxont is. A leírás meglehetősen hiányos, csak arra utal, hogy a buga csaknem kopasz. A virágzat méretbeli paramétereit nem közli, csak abból lehet következtetni, hogy nem szőrözött füzérkéjű növényre gondol, mert említi, hogy vajon nem tartozik-e ehhez a taxonhoz a csupasz kalászkájú *Bromus pratensis* is? Steudel (1855) Persoon herbáriumi anyagát átvizsgálva a *Bromus mollis* var. *leptostachys* taxont új fajként *Bromus leptostachys* néven írta le. A német irodalomban (Wisskirchen és Haupler 1998) viszont nem Steudel fajnevét, hanem Hornung (1833) korábbi leírását, és fajnevét, *Bromus brachystachys*, tekintik érvényesnek, bár ez a diagnózis nem a Persoon herbáriumi anyaga alapján született. A *Bromus mollis* var. *leptostachys* taxon új fajként való leírása mindenesetre érvényes. Ez alapján is és az eredeti leírás szerint a magyar irodalomban a *Bromus racemosus* *Bromus mollis* var. *leptostachys* taxonként való használata helytelen, amit a morfológiai különbségek egyértelműen alátámasztanak. Steudel (1855) leírásában szereplő füzérkére vonatkozó adatok olyan mértékű eltérést mutatnak, ami alapján semmiképpen sem lehet a két taxont egyként értelmezni. A külső toklászok méretében van jelentős eltérés, a *Bromus racemosus* külső toklásza 8-11 mm hosszú, míg a *Bromus brachystachys* (*Bromus leptostachys*, *Bromus mollis* var. *leptostachys*) külső toklásza mindössze csak 4-5 mm. Ezen kívül a pelyvák méretében és a virágszámban is (5-6, ill. 10-nél több) jelentős a különbség.

A hazai és a kolozsvári herbáriumi gyűjtemény *Bromus mollis* var. *leptostachys* taxonjaként értékelt herbáriumi lapjai kivétel nélkül mind a *Bromus racemosus* fajt jelentik. A Nemzeti Park területéről Borbás (1880) orosházi adata is, amit Soó és Máthé (1938) is átvett, és *Bromus mollis* var. *leptostachys* taxonként jelölt, szintén a *Bromus racemosus* fajra vonatkozik. A hazai és a kolozsvári herbáriumi lapok alapján a *Bromus brachystachys* (*Bromus leptostachys*, *Bromus mollis* var. *leptostachys*) fajnak hazai és erdélyi adata nincs.

A határozási tévedések valószínűleg abból fakadtak, hogy csak azokat a példányokat tekintették a *Bromus racemosus* fajnak, melyeknél a belső toklász hossza tökéletesen megegyezett a külső toklász hosszával. A növény fejlődési stádiumától függően viszont a külső és a belső toklász hossza nem mindig azonos, a fiatal éretlenebb példányok esetében néhány tized milliméterrel vagy akár fél milliméterrel is rövidebb lehet a külső toklásznál a belső toklász.

Magyarország flórájára nézve „újra felfedezett” előfordulás: Gyula (a várostól délre az Elek felé vivő út kétegyházi elágazásában lévő szikes legelőn).

Festuca javorkae Májovský

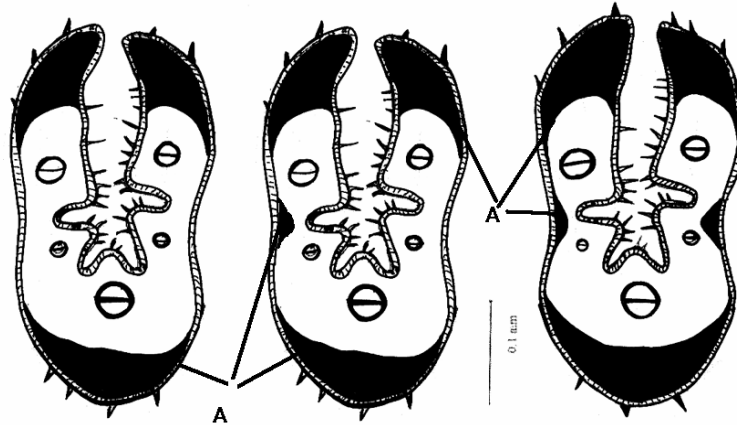
Májovský (1962) által leírt *Festuca javorkae* faj hazai előfordulását Penksza (1998) és Penksza et al. (1999) igazolták. A faj, nemcsak a korábban jelzett Duna-Tisza köze homokján (Penksza 1999), hanem a Tiszántúl lösz gyepeiben is megtalálható, sőt Erdély több pontján is előfordul (amit a kolozsvári herbáriumi adatok erősítenek meg).

A faj pontos meghatározásához a tölevelek szövettani vizsgálata elengedhetetlen (Penksza 1999). Jellemző a tölevélkeresztmetszetben a szklerenchima (3)-4 és 5 kötegű elrendeződése (1. ábra). Penksza (2000b) a fajt a magyarországi *Festuca* fajok határozókulcsbába is beillesztette.

Előfordulás (KMNP): Vésztő-Mágor, Szeghalom.

Erdélyi előfordulás: Szalonta

1. ábra: A *Festuca javorkae* tölevélkeresztmetszeti rajzai. A: szklerenchimakötegek
Fig. 1. Cross-section of *Festuca javorkae* leaves. A: cluster of sclerenchima

Poa humilis Ehrh. ex Hoffm.

A magyar irodalomban a *Poa humilis* Ehrh. Ex Hoffm. fajról elsőként Soó (1973) tesz említést *Poa subcoerulea* Sm. néven. Az érvényes nomenklatúra szerint viszont (Wisskirchen és Haeupler 1998, Stace 1999) a faj érvényes neve *Poa humilis* Ehrh. Ex Hoffm. Minden leírásban nagy jelentőséget kap a fülecske (auricula), melynek éle és külső felszíne sűrűn szőrös, éle pillás. Ez a bélyeg Soó (1973) és Simon (1992) munkáiban is szerepel, de tévesen a nyelvcske (ligula) tulajdonságaként. A határozások valószínűleg ennek, a vegetatív állapotban is jól alkalmazható bélyegnek a téves alkalmazása miatt vezethetettek oda, hogy a hazai elterjedéséről keveset tudunk. Simon (1992) hazai elterjedési adatot csak a Bükkből említ, pontos hely és termőhelyi megnevezés nélkül. Hazai újabb előfordulásokról, amelyek részben herbáriumi lapok revíziójának eredményei, Penksza és Böcker (1999) közöl adatokat. A növénynek korábbi herbáriumi vagy irodalmi adata a KMNP területére és Erdély flórájára nézve nem volt. Így ezt a fajt is újként kell értékelni mindkét régióban, ill. Erdély (Románia) flórájára nézve új fajként kell kezelni.

Előfordulás (KMNP): Szarvas, Vésztő, Mártély, Hódmezővásárhely, Kishomok, Szentes, Cserebökény, Ártánd.

Erdély (Románia): Bors, Nagyvárad, Szalonta, aedei elágazásnál a 49-es úttól Ny-ra.

Festulium x loliaceum (Hudson) P. Fourn.

Soó (1973) említést tesz a hibrid eredetű nemzetségről és fajairól, de elterjedési adatokat nem közöl. Határozóink pedig fel sem veszik a nemzetséget, holott mezőgazdasági területeken, ill. szántók és felhagyott gyepek határán gyakran nagy populációi találhatóak. Az említett faj megjelenésében hasonlít a *Loliumhoz*, viszont több virágával, gyakran elágazó, bugásodó virágzatával, sokszor egy tövön belül is elterő virágzati felépítésű ágaival, könnyen felismerhető. A nemzetség többi fajtától szálkátlan külső toklásza mellett kopasz fülecskéjével különíthető el (Stace 1991).

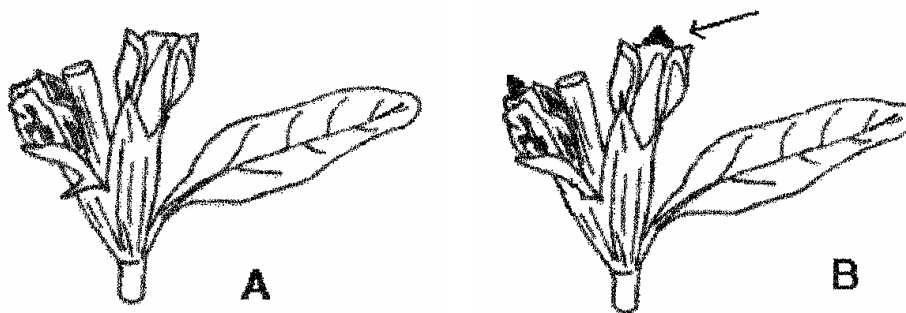
Előfordulás: Szarvas, Vésztő-Mágor, Szeghalom.

Polygonum arenastrum Boreau

A *Polygonum aviculare* fajt Simon (1992) nagyvonalúan intézi el, több alfajra osztják. A több alfajra osztás valóban elfogadott, de a *Polygonum aviculare* agg. belül. A két jól elkülöníthető faj, ill. taxon a *Polygonum aviculare* és a *Polygonum arenastrum*, amelyeken belül lehet több alfajt különválasztani (Wisskirchen és Haupler 1998). A két faj elkülönítését elsősorban a lepellevélek és a termés egymáshoz való hossza alapján lehet megtenni. A *Polygonum aviculare* termései a lepellevélek által elfedve a termésérés idejére is rejtve maradnak (2. ábra A), a *Polygonum arenastrum* fajtáé viszont jelentősen kibújnak a lepellevélek fedéséből (2. ábra B). Emellett a *Polygonum aviculare* fajtánál a pálhakürtő széle osztottabb, rojtosabb (2. ábra A). Fontos még a termés alakja, ami az egyes alfajok elkülönítésében játszik nagy szerepet. A TTM Növénytarában Felföldy Lajos már elválasztotta a két fajt. A *Polygonum arenastrum* alá beosztott példányok között egy a Nemzeti Park területére is esik: Jávorka S. gyűjtötte 1926 IX. 7-én a Kispéli-legelön (Gyula mellett), rev.: Felföldy 1998. X. 20.

Előfordulás: Vésztő, Szeghalom, Hódmezővásárhely

2. ábra A *Polygonum aviculare* (A) és a *Polygonum arenastrum* (B) elkülönítő bélyegei.
Fig. 2. Diagnostic character of *Polygonum aviculare* (A) and *Polygonum arenastrum* (B)

Köszönetnyilvánítás

DAAD (Bonn) és az Osteuropazentrum (Stuttgart-Hohenheim) ösztöndíjak támogatása mellett Kohler professzor úrnak köszönhetem. Köszönöm Dr. Tóth Sándornak az eredeti fajleírások fordításában nyújtott segítségét.

Irodalom

- Borbás, V. (1880): Békésvármegye a haza flórájában. - Békésmegyei Közlöny. VII. Békéscsaba, 157 pp.
- Hornung (1833): Bromus brachystachys; eine neue deutsche Pflanze. - Flora Allgemeine botanische Zeitung 2: 417-432.
- Jávorka, S.- Soó, R. (1951): A magyar növényvilág kézikönyve. I-II. - Akadémiai Kiadó, Budapest, 1120 pp.
- Májovszký, J. (1962): Adnotationes ad species gen. Festua florae Slovaekiae additamentum I. - Acta Fac. Rer. Nat. Univ. Comen. 7: 317-335.
- Penksza, K. (1998): Adatok Magyarország fűnemű növényeinek ismeretéhez. - Aktuális flóra- és vegetációkutatás Magyarországon, Országos Konferencia I., Felsőtárkány 1998. okt. 23-25.
- Penksza, K. (2000a): Újabb adatok Magyarország pázsitfű flórájának ismeretéhez. – Kitaibelia (megjelenés alatt)
- Penksza K, (2000b): Kiegészítések Magyarország edényes flórájának határozójához I. (A *Festuca javorkae* Májovszký és a *Festuca wagneri* Degen Thaisz et Flatt jellemzése, és a tölevelek morfológiája alapján készült szálaslevelű *Festuca* fajok (*Festuca ovina* csoport) határozókulcsa.) – Kitaibelia (megjelenés alatt)
- Penksza, K. – Böcker, R. (1999): Zur Verbreitung von *Poa humilis* Ehrh. ex Hoffm. in Ungarn. – Bot. Közlem. (in press)
- Penksza, K. – Engloner, A. – Bauer, L. – Gubcsó, G.- Szegedi, E. - Asztalos, J. – Szenté, K. – Tuba, Z. (1999): *Festuca* fajok taxonómiai vizsgálata. – X. Magyar Növényanatómiai Konferencia, Debrecen, 1999. aug. 25-28.
- Persoon, C. M. (1805): Synopsis Plantarum seu Enchiridium Botanicum. I. - Tübingen, 546 pp.
- Simon, T. (1992): A magyarországi edényes flóra határozója. - Tankönyvkiadó, Budapest, 892 pp.
- Soó, R. 1973: A magyar flóra és vegetáció rendszertani - növényföldrajzi kézikönyve V. - Akadémiai Kiadó, Budapest, 723 pp.
- Soó, R. – Kárpáti, I. (1968): Növényhatározó II. – Tankönyvkiadó, Budapest, 846 pp.
- Soó, R. - Máthé, I (1938): A Tiszántúl flórája- Debrecen

- Stace, C. (1991): *New Flora of the British Isles*. – Cambridge University Press, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney, 1226 pp.
- Stace, C. (1999): *Field Flora of the British Isles*. – Cambridge University Press, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sydney, 736 pp.
- Steudel, E. G. (1855): *Synopsis Plantarum Graminearum*. – Stuttgartiae, J. B. Metzler, 474 pp.
- Wisskirchen, P. – Haeupler, H. (1998): *Standardliste der Farn- und Blütenpflanzen Deutschlands*. – Ulmer, Stuttgart, 765. pp.

Author address:

Penksza Károly
Szent István Egyetem,
Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar,
Növénytani és Növényélettani Tanszék
H-2103 Gödöllő